

3 แหล่งที่สำคัญคือ

1) การกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์ในประเทศ การกู้ยืมระหว่างธนาคารนี้เรียกว่า interbank lending ส่วนใหญ่เป็นการกู้ยืมเพื่อเพิ่มเงินสดสำรองให้ครบตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งขาดไปเนื่องจากการหักบัญชีระหว่างธนาคาร ที่กระทำเป็นประจำทุกวัน ทำให้เงินสดสำรองที่ฝากไว้กับธนาคารกลางลดลงเหลือน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนด เพราะถูกหักโอนให้กับธนาคารอื่น ธนาคารพาณิชย์ที่ขาดเงินกะทันหันจึงจำเป็นต้องกู้ยืมจากธนาคารที่มีเงินสดเหลือซึ่งเป็นเงินกู้ประเภทจ่ายคืนเมื่อทวงถาม (call loan) มีระยะเวลาสั้นมาประมาณ 1-5 วัน

การกู้ยืมเงินระหว่างธนาคารนี้ นอกจากจะกู้ยืมเพื่อชดเชยเงินสดสำรองที่ขาดแคลนแล้ว ธนาคารพาณิชย์ยังอาจกู้เพราะปริมาณเงินสดขาดมือกะทันหัน หรือขาดแคลนเงินทุนเพื่อการดำเนินงานก็ได้ โดยอัตราดอกเบี้ยระหว่างธนาคาร (interbank rate) จะขึ้นอยู่กับอุปสงค์และอุปทาน ในระยะที่เศรษฐกิจขยายตัว ธนาคารพาณิชย์ต่างต้องการเงินทุน ผู้ต้องการกู้มีมากกว่าผู้เสนอกู้ อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ระหว่างธนาคารจะสูง ในทางตรงข้ามถ้าธนาคารพาณิชย์ส่วนใหญ่มีเงินเหลือมาก ธนาคารที่ขาดแคลนเงินมีน้อยกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ระหว่างธนาคารก็จะต่ำ

2) การกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ การกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นการกู้ยืมเงินเพื่ออำนวยความสะดวกในทางธุรกิจ กล่าวคือ ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไม่สามารถให้บริการแก่ลูกค้าในต่างประเทศด้วยตนเอง ต้องกระทำผ่านธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศที่ติดต่อกันเป็นประจำ (Correspondent Bank) ทำให้เกิดหนี้สินระหว่างธนาคารขึ้น ดังนั้น ธนาคารพาณิชย์จึงมักจะมียอดเงินกู้ยืม (Credit Line) ไว้กับธนาคารพาณิชย์ที่เป็นตัวแทนในต่างประเทศดังกล่าว เพื่อหักล้างหนี้สินอันเกิดจากการบริการลูกค้า เป็นการชำระค่าสินค้าที่ลูกค้าในประเทศสั่งซื้อจากต่างประเทศ เป็นต้น

นอกจากจะเป็นการกู้ยืมเงินเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจดังกล่าวแล้ว ธนาคารพาณิชย์ยังอาจหาแหล่งเงินทุนจากต่างประเทศเพื่อนำมาให้กู้ยืมต่อในประเทศโดยหวังกำไรในกรณีที่อัตราดอกเบี้ยเงินกู้จากต่างประเทศต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของธนาคารกลาง การกู้ยืมในลักษณะนี้มักจะเป็นธนาคารพาณิชย์ในประเทศที่กำลังพัฒนา เช่น ธนาคารพาณิชย์ใน

ประเทศไทยกู้ยืมจากตลาดเงินยูโรดอลลาร์ เป็นต้น

3) **ธนาคารกลาง** ธนาคารกลางเป็นแหล่งเงินกู้ที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งของธนาคารพาณิชย์ โดยจะเป็นการกู้ยืมไปเพื่อเสริมสภาพคล่องที่ตึงตัว หรือเพื่อทำกำไรอีกต่อหนึ่ง แต่โดยปกติธนาคารพาณิชย์จะไม่นิยมกู้ เงินจากธนาคารแห่งประเทศไทย ถ้าสามารถหาแหล่งเงินทุนได้จากที่อื่น ทั้งนี้เพราะธนาคารกลางมักจะวางตัวเป็นผู้ให้กู้ยืมแหล่งสุดท้าย (lender of the last resort) นอกจากนี้ธนาคารพาณิชย์ยังเกรงว่าจะถูกธนาคารกลางเพ่งเล็งว่าฐานะการเงินคลอนแคลนอีกด้วย

ตารางที่ 5.2 แสดงการกู้ยืมเงินของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยจากแหล่งเงินกู้ทั้ง 3 แห่ง จะเห็นได้ว่าธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยกู้ยืมเงินจากธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศมากที่สุด รองลงมาคือการกู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทยส่วนการกู้ยืมระหว่างธนาคารและจากสถาบันการเงินอื่น ๆ ในประเทศมีน้อยที่สุดไม่ถึงร้อยละ 10 ของการกู้ยืมทั้งหมด แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ธนาคารพาณิชย์จะกู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ต่างประเทศมากกว่าธนาคารแห่งประเทศไทยก็ตาม แต่อัตราการกู้ยืมบางปีมีแนวโน้มลดลงเมื่อเทียบกับเงินกู้ยืมทั้งหมด ในขณะที่อัตราการกู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทยเมื่อเทียบกับเงินกู้ยืมทั้งหมด กลับมีแนวโน้มสูงขึ้น ทั้งนี้เป็นผลมาจากอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ในตลาดเงินต่างประเทศเพิ่มสูงขึ้นนั่นเอง ธนาคารพาณิชย์จึงหันมากู้ยืมเงินจากธนาคารแห่งประเทศไทยมากขึ้น ดังนั้นธนาคารแห่งประเทศไทยจึงต้องคอยปรับอัตราธนาคารให้สอดคล้องกับอัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินอยู่เสมอ เพื่อป้องกันการไหลออกของเงินทุน

การใช้เงินทุน (Uses of Funds)

ธนาคารพาณิชย์เป็นธุรกิจที่แสวงหากำไร เงินทุนที่หามาได้จึงมักจะนำไปใช้ในการให้กู้ยืมและลงทุนหาผลประโยชน์ แต่เนื่องจากเงินทุนส่วนใหญ่ของธนาคารพาณิชย์ได้มาจากแหล่งเงินฝาก ฉะนั้นการใช้ประโยชน์จากเงินทุนจึงต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้ฝากเงินด้วย ซึ่งมีหลักในการจัดทรัพย์สิน ดังนี้

1. **สภาพคล่อง (Liquidity)** ธนาคารพาณิชย์ต้องถือสินทรัพย์ส่วนหนึ่งเป็นสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่องสูง เช่น เงินสด หรือทรัพย์สินที่เปลี่ยนแปลงเป็นเงินสดได้ง่าย เพื่อที่

ตารางที่ 5.2
เงินกู้ยืมของธนาคารพาณิชย์

ปี ลักษณะ	ธนาคารในประเทศ		ธนาคารแห่งประเทศไทย		ธนาคารต่างประเทศ	
	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ ต่อเงินกู้ยืม	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ ต่อเงินกู้ยืม	จำนวน	อัตราส่วนร้อยละ ต่อเงินกู้ยืม
รวม						
2515	4,910.5	25.72	160.9	3.27	3,486.2	70.99
2516	10,040.8	28.69	260.4	2.59	6,898.7	68.70
2517	12,201.0	32.65	642.9	5.26	7,574.1	62.07
2518	15,733.7	46.26	425.1	2.69	8,051.6	51.04
2519	15,935.1	35.92	660.2	4.28	9,204.6	59.78
2520	21,005.3	28.33	349.7	1.66	14,704.5	69.99
2521	33,150.0	24.55	204.4	0.61	24,804.8	74.82
2522	52,982.7	31.58	828.0	1.56	35,421.7	66.85
2523	43,430.6	38.47	1,074.6	2.47	25,645.5	59.04
2524	51,817.9	38.89	1,596.8	3.08	30,064.3	58.03
2525	49,332.2	42.40	2,679.1	5.43	25,735.0	52.17
2526	64,569.9	36.18	2,644.1	4.12	38,539.0	59.70
2527	73,084.0	33.21	2,148.4	2.93	46,660.1	63.86

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

จะได้สามารถจ่ายชำระหนี้คืนเงินฝากและเงินกู้ เมื่อลูกค้าหรือเจ้าหนี้ต้องการเรียกร้องกำหนด เพราะกิจการธนาคารพาณิชย์ต้องอาศัยความเชื่อถือของประชาชนเป็นสำคัญ ถ้าเมื่อใดที่ประชาชนขาดความเชื่อถือ ธนาคารพาณิชย์ก็ดำรงอยู่ไม่ได้

2. **รายได้ (Earnings)** การถือสินทรัพย์ในรูปของเงินสด แม้จะปลอดภัยแต่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ ฉะนั้นธนาคารพาณิชย์จึงต้องใช้จ่ายเงินไปในการถือสินทรัพย์ที่ให้ผลประโยชน์แก่ธนาคาร สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อการดำเนินงานและเหลือไว้เป็นผลกำไรเพื่อจ่ายเงินปันผลให้แก่ผู้ถือหุ้น

3. **ความปลอดภัย (Solvency)** ธนาคารพาณิชย์ต้องใช้จ่ายเงินลงทุนไปในการถือหลักทรัพย์ที่มีความเสี่ยงน้อยที่สุด เพื่อความปลอดภัยของธนาคารในเรื่องมูลค่าของสินทรัพย์ เพราะถ้ามูลค่าของสินทรัพย์ที่ธนาคารถือไว้มีราคาลดลง เช่น เงินที่ให้กู้ยืมไปเรียกคืนไม่ได้ หรือหลักทรัพย์ที่ลงทุนไว้มีราคาลดลง จะมีผลทำให้ธนาคารไม่สามารถจ่ายเงินสดคืนให้ลูกค้าได้ตามที่ต้องการ ผู้ฝากและเจ้าหนี้จะขาดความเชื่อถือและธนาคารจะไม่สามารถดำรงกิจการอยู่ได้

ฉะนั้นธนาคารพาณิชย์จึงต้องใช้จ่ายเงินในการถือสินทรัพย์ทั้งชนิดที่ไม่เสี่ยงแต่ให้รายได้น้อย และสินทรัพย์ที่เสี่ยงแต่ให้รายได้สูงควบคู่กันไป เพื่อให้ธนาคารมีฐานะมั่นคงอยู่ในสภาพที่สามารถจ่ายชำระหนี้คืนได้เมื่อถูกทวงถาม ในขณะเดียวกันก็ให้รายได้เพื่อผลประโยชน์ของธนาคารมากที่สุด

สินทรัพย์ที่ธนาคารถืออยู่หรือการใช้ไปของเงินทุนจึงอาจแบ่งตามสภาพคล่องของสินทรัพย์ได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. เงินสำรองชั้นที่ 1 (Primary Reserve)
2. เงินสำรองชั้นที่ 2 (Secondary Reserve)
3. เงินให้กู้ยืมและลงทุน (Advances and Investments)

1. เงินสำรองชั้นที่ 1 (Primary Reserve)

เป็นสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่องสูงที่สุด มีความเสี่ยงน้อย แต่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ธนาคารพาณิชย์ถือสินทรัพย์สำรองชั้นที่ 1 ไว้เพื่อใช้เป็นเงินสำรองตามกฎหมาย และ

เพื่อใช้ในการดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วย

เงินสดในมือ (cash on hand or vault cash) คือเงินสดที่ธนาคารพาณิชย์เก็บไว้เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินธุรกิจของธนาคาร การดำรงเงินสดส่วนนี้จะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารของแต่ละธนาคาร แต่โดยทั่วไปธนาคารจะดำรงเงินสดในมือไว้เพียงพอแก่ความจำเป็นเท่านั้น เพราะในการดำเนินธุรกิจของธนาคารในวันหนึ่ง ๆ มีทั้งคนมาถอนเงินคนนำเงินมาฝากในเวลาเดียวกัน เงินจึงเข้าและออกจากธนาคารพอ ๆ กัน ยกเว้นในบางเวลาที่ธนาคารอาจต้องเตรียมเงินสดในมือไว้มากเป็นพิเศษ เช่น ในช่วงเทศกาลตรุษจีน ปีใหม่ เป็นต้น

เงินฝากที่ธนาคารกลาง (legal reserve) คือเงินที่กฎหมายกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงไว้เป็นสัดส่วนต่อยอดเงินฝาก เพื่อความมั่นคงในการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์และเพื่อความปลอดภัยของลูกค้าธนาคารโดยธนาคารพาณิชย์ต้องฝากเงินส่วนนี้ไว้ที่ธนาคารกลาง ในกรณีของประเทศไทย ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินสดสำรองไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 7 ของยอดเงินฝาก แต่ผ่อนผันให้ธนาคารพาณิชย์สามารถดำรงไว้ในรูปของสินทรัพย์ชนิดอื่น คือพันธบัตรรัฐบาลและเงินสดในมือ แต่ต้องไม่เกินจำนวนที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด ฉะนั้นธนาคารพาณิชย์จึงต้องนำเงินส่วนที่ต้องดำรงไว้ตามกฎหมายนอกเหนือจากที่ดำรงไว้ในรูปของสินทรัพย์อื่นมาฝากไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่ต่ำกว่าจำนวนที่กำหนด แต่ธนาคารพาณิชย์อาจฝากเงินไว้เกินกว่าอัตราที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดก็ได้ โดยเรียกเงินส่วนนั้นว่าเงินสดสำรองส่วนเกิน (excess reserve)

เงินฝากที่ธนาคารอื่น คือเงินที่ธนาคารพาณิชย์ฝากไว้กับธนาคารอื่น เพื่ออำนวยความสะดวกในการหักบัญชีซึ่งกันและกันโดยส่วนใหญ่จะเป็นเงินฝากประเภทกระแสรายวัน เพราะมีสภาพคล่องสูงสามารถถอนคืนได้ทันทีที่ต้องการ

เงินสดในระหว่างเรียกเก็บ คือเงินที่โอนกันระหว่างสำนักงานต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการดำเนินธุรกิจระหว่างกันของธนาคาร และมียอดคงค้างที่จะต้องเรียกเก็บเงินประเภทนี้จึงถือว่าเป็นสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่องสูงเช่นกัน

2. เงินสำรองชั้นที่ 2 (Secondary Reserve)

เป็นสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่องสูง สามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ง่าย แต่มีสภาพคล่องน้อยกว่าสินทรัพย์ประเภทแรก และเป็นสินทรัพย์ที่ก่อรายได้ให้แก่ธนาคารประกอบด้วย

เงินตราต่างประเทศในมือ คือเงินสดในมือธนาคารพาณิชย์นั่นเอง แต่เป็นเงินสดที่เป็นเงินตราต่างประเทศ ธนาคารพาณิชย์ถือไว้เป็นสินทรัพย์อย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถก่อให้เกิดรายได้ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงอัตราแลกเปลี่ยน ในขณะที่เดียวกันก็สามารถใช้ในการดำเนินธุรกิจด้านต่างประเทศของธนาคารได้ และพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ง่ายในยามจำเป็น เงินตราต่างประเทศในมือจึงมีสภาพคล่องสูง แต่น้อยกว่าเงินสดในมือ

เงินฝากที่ธนาคารต่างประเทศ คือเงินที่ธนาคารพาณิชย์ฝากไว้ที่ต่างประเทศ เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำธุรกิจระหว่างธนาคาร เช่น ใช้เงินฝากเพื่อหักบัญชีในการชำระเงินระหว่างกัน เงินฝากประเภทนี้สภาพคล่องสูงเพราะอาจถอนคืนได้ถ้าต้องการ แต่ไม่คล่องตัวเท่ากับเงินฝากที่ธนาคารพาณิชย์อื่นในประเทศ

พันธบัตรรัฐบาลส่วนที่ปราศจากภาระผูกพัน โดยทั่วไปธนาคารพาณิชย์สามารถนำเอาพันธบัตรในมือไปค้ำประกันเงินกู้หรือเพื่อธุรกิจอื่นใดได้ ดังนั้น พันธบัตรรัฐบาลส่วนที่ปราศจากภาระผูกพันจึงเป็นสินทรัพย์ของธนาคารที่นอกจากจะมีความมั่นคงและก่อให้เกิดรายได้แล้ว ยังมีสภาพคล่องสูงที่สามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ง่ายอีกด้วย

ตัวเงินที่ธนาคารรับช่วงซื้อลด ตัวเงินเป็นหลักทรัพย์ระยะสั้นที่ธนาคารพาณิชย์ สามารถนำออกขายเพื่อเปลี่ยนเป็นเงินสดได้โดยเร็ว และไม่ขาดทุนจึงมีสภาพคล่องสูง

ทองคำ เป็นสินทรัพย์ที่ธนาคารพาณิชย์ถือไว้เพื่อเป็นสินทรัพย์สภาพคล่อง แต่ต้องเสี่ยงกับการเคลื่อนไหวขึ้นลงของราคาทองคำ ถ้าราคาทองคำสูงขึ้นก็จะทำกำไรให้กับธนาคารมาก แต่ถ้าราคาทองคำลดลง ธนาคารก็อาจขาดทุน โดยทั่วไปธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ จึงไม่นิยมเก็บทองคำเป็นสินทรัพย์สภาพคล่องมากนัก

3. เงินให้กู้ยืมและลงทุน (Advances and Investments)

เป็นสินทรัพย์ที่ธนาคารพาณิชย์ถือไว้เพื่อหาผลประโยชน์ ซึ่งมีสภาพคล่องต่ำกว่าสินทรัพย์ 2 ประการแรก เพราะไม่สามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ทันที แต่เป็นสินทรัพย์ที่หารายได้ให้ธนาคารสูงกว่าสินทรัพย์ประเภทที่ 2

3.1 การให้กู้ยืม การให้กู้ยืมเงินทุนของธนาคารพาณิชย์เป็นการถือสินทรัพย์ที่ให้ผลตอบแทนมากที่สุด แต่ก็มีความเสี่ยงมากและสภาพคล่องต่ำที่สุดในบรรดาสินทรัพย์ทุกประเภทของธนาคาร การให้เครดิตของธนาคารพาณิชย์แบ่งตามลักษณะของการให้กู้ยืมได้ 3 ประเภทดังนี้

ก) การให้กู้โดยทำสัญญา (loans) คือการที่ธนาคารพาณิชย์ให้ลูกค้าซึ่งส่วนมากได้แก่ พ่อค้า และนักอุตสาหกรรม กู้ยืมเงินโดยการทำสัญญาที่มีกำหนดระยะเวลาในการชำระหนี้แน่นอน การกู้ยืมในลักษณะนี้ผู้ขอกู้สามารถเบิกถอนเงินสดได้หมด หรือจะฝากไว้ในบัญชีกระแสรายวันของธนาคารแล้วค่อยเบิกถอนในภายหลังก็ได้ แต่ต้องชำระดอกเบี้ยเต็มตามจำนวนเงินกู้นับแต่วันเริ่มทำสัญญา ไม่ว่าผู้ขอกู้จะเบิกถอนไปใช้แล้วหรือไม่ก็ตาม

ข) การเบิกเกินบัญชี (Overdraw or overdraft) คือการที่ธนาคารพาณิชย์ยอมให้ลูกค้าเบิกเงินเกินบัญชีเงินฝากประเภทกระแสรายวัน ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ขอกู้มักจะมีเงินฝากประเภทนี้อยู่แล้วกับธนาคาร โดยผู้ขอกู้จะต้องตกลงกับธนาคารเพื่อกำหนดวงเงินกู้ยืม (credit line) ให้ลูกค้าสามารถเบิกจ่ายด้วยเช็คภายในเวลาที่กำหนด โดยธนาคารอาจเรียก ร้องหลักทรัพย์เพื่อค้ำประกันเช่นเดียวกับการกู้ยืมโดยการทำสัญญา

การกู้โดยวิธีเบิกเกินบัญชีเป็นประโยชน์มากสำหรับผู้ขอกู้เพราะสามารถเบิกถอนเงินได้ทันทีที่ต้องการ ไม่ต้องเจรจากับธนาคารทุก ๆ ครั้งที่ต้องการกู้เงิน นอกจากนี้ผู้ขอกู้ยังสามารถนำเงินฝากเข้าบัญชีเพื่อลดยอดเงินเบิกเกินบัญชีได้ และสามารถเบิกถอนไปได้อีก โดยวิธีสั่งจ่ายด้วยเช็คก็ครั้งก็ได้ แต่ต้องไม่เกินวงเงินที่กำหนดดังกล่าว ฉะนั้นการกู้ยืมด้วยวิธีนี้ผู้ขอกู้จะเสียดอกเบี้ยเฉพาะส่วนที่ได้เบิกถอนไปใช้เท่านั้น

ก) การซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงิน (bill discounts) คือการที่ธนาคารพาณิชย์รับซื้อตั๋วสัญญาใช้เงินชนิดต่าง ๆ ที่ลูกค้านำมาขายลดให้กับธนาคารก่อนที่ตั๋วสัญญานั้นจะครบกำหนดในการชำระเงิน การกู้ยืมโดยวิธีซื้อลดนี้เป็นประโยชน์แก่ลูกค้าที่มีความจำเป็นต้องการใช้เงินก่อนที่ตั๋วสัญญาใช้เงินนั้นจะครบกำหนด โดยยอมให้ธนาคารหักส่วนลด เช่น ตั๋วสัญญาใช้เงินมูลค่า 1,000 บาท มีกำหนดใช้คืน 6 เดือน อัตราลด 10% ธนาคารจะคิดส่วนลดตั๋วสัญญาใช้เงินที่มีอายุ 6 เดือน

$$= \frac{10}{100} \times 1,000 \times \frac{6}{12} = 50 \text{ บาท}$$

โดยจ่ายให้แก่ผู้นำตั๋วสัญญามาขายลดเพียง 950 (1,000 - 50) บาท

ธนาคารพาณิชย์จะได้รับประโยชน์จากการหักส่วนลดนี้ในทันทีที่ปล่อยลูกค้ากู้ยืมเงินซึ่งต่างจากการกู้ในลักษณะเบิกเกินบัญชีหรือกู้โดยการทำสัญญา เพราะธนาคารจะได้รับประโยชน์เป็นดอกเบี้ยหลังจากที่ลูกค้ากู้ยืมเงินไปแล้วหรือเมื่อครบกำหนดระยะเวลาชำระเงิน

3.2 เงินลงทุน การลงทุนของธนาคารพาณิชย์ส่วนใหญ่เป็นการใช้เงินทุนไปในการถือสินทรัพย์ที่ก่อให้เกิดรายได้ ซึ่งอาจอยู่ในรูปของดอกเบี้ยเงินปันผลหรือส่วนต่างของราคาซื้อและราคาขาย (capital gain) เช่น การถือหลักทรัพย์ต่าง ๆ การลงทุนของธนาคารพาณิชย์มีความเสี่ยงน้อยกว่าการให้กู้ยืมจึงได้รับผลตอบแทนน้อยกว่าการให้กู้ยืมด้วย

ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยนิยมลงทุนในหลักทรัพย์รัฐบาลมากกว่าหลักทรัพย์เอกชน เพราะหลักทรัพย์รัฐบาลมีความมั่นคงปลอดภัยกว่าหลักทรัพย์อื่น ๆ และยังมีประโยชน์อีกหลายประการคือ

- 1) เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงเงินสดสำรองตามกฎหมาย
- 2) ใช้เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันการกู้ยืมเงินจากธนาคารแห่งประเทศไทย
- 3) ได้รับการยกเว้นว่าเป็นสินทรัพย์ไม่เสี่ยง
- 4) เป็นส่วนหนึ่งของเงื่อนไขในการขออนุญาตเปิดสาขาธนาคารพาณิชย์

ตารางที่ 5.3

เงินให้กู้ เงินเบิกเกินบัญชี ซ้ำลด และเงินลงทุนของธนาคารพาณิชย์

(ล้านบาท)

สิ้นระยะ	เงินให้กู้และเบิกเกินบัญชี			ซ้ำลด				การลงทุนในหลักทรัพย์				
	เงินให้กู้	เบิกเกินบัญชี	รวม	ตัวภายในประเทศ	ตัวสินค้าเข้า	หลักทรัพย์จัด	ตัวสินค้าออก	รวม	ตัวเงินสด	พันธบัตรรัฐบาล	อื่นๆ	รวม
2515	6,508.8	19,108.4	25,617.2	4,940.0	1,210.8	1,991.8	1,892.8	10,035.4	987.0	12,804.5	510.4	14,301.9
2516	8,722.8	25,656.7	34,379.5	8,557.1	1,953.2	3,722.6	2,571.8	16,804.7	251.9	14,645.0	729.8	15,626.7
2517	12,109.3	33,366.1	45,475.4	12,842.0	1,710.5	5,165.4	3,112.0	22,829.9	367.6	15,403.8	1,148.1	16,919.5
2518	15,514.7	40,860.4	56,375.1	15,662.3	1,711.5	5,407.9	3,253.4	26,035.1	152.5	17,428.3	1,146.3	19,044.4
2519	20,584.9	45,811.9	66,396.5	16,117.7	1,927.1	6,050.4	4,653.7	28,748.9	2,484.2	18,427.1	2,793.1	23,704.4
2520	26,831.4	60,096.1	86,927.5	20,256.1	2,373.8	7,315.2	4,896.1	34,841.2	523.4	21,739.5	2,796.5	25,059.5
2521	33,860.1	81,693.6	115,553.7	25,069.8	2,756.7	8,179.4	7,040.4	43,046.3	355.0	24,084.0	3,180.2	27,619.2
2522	41,106.2	99,286.0	140,392.2	30,350.1	4,385.9	11,299.8	8,645.4	54,680.2	81.0	23,780.9	3,036.7	26,898.8
2523	48,210.6	108,302.9	156,513.5	34,314.2	7,209.0	10,736.8	10,158.6	62,417.7	330.0	28,587.7	3,740.0	32,657.7
2524	54,743.7	125,892.6	180,636.3	45,398.3	6,182.5	12,531.6	9,700.9	73,813.3	3,329.2	35,004.6	5,116.8	43,450.6
2525	69,212.7	144,835.5	214,137.1	58,325.4	5,232.6	11,333.2	10,731.8	85,623.0	2,190.7	51,331.7	5,455.8	58,978.2
2526	91,930.0	191,899.9	283,829.9	74,596.6	5,091.2	14,125.7	7,233.1	101,046.6	912.2	51,858.8	5,768.9	58,539.9
2527	125,319.3	212,722.4	338,041.9	85,425.0	6,249.0	17,056.7	9,539.8	118,270.5	5,251.3	74,640.9	6,573.3	86,456.8

การสร้างและการทำลายเงินฝาก (EXPANSION AND CONTRACTION)

ระบบธนาคารพาณิชย์สามารถสร้างเงินได้ในรูปของเงินฝากกระแสรายวันจากเงินทุนที่ระบบธนาคารมีอยู่ โดยการให้ลูกค้ากู้ยืมหรือลงทุน ซึ่งจะมีผลทำให้ปริมาณเงินในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ในทางตรงกันข้าม ปริมาณเงินในระบบเศรษฐกิจอาจลดลงได้ถ้าระบบธนาคารพาณิชย์ทำลายเงินโดยการถอนเงินลงทุน หรือดึงเงินกู้คืนจากลูกค้า ฉะนั้นเราจึงจำเป็นต้องศึกษาขบวนการสร้างและการทำลายเงินฝากของระบบธนาคารพาณิชย์เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาปริมาณเงินต่อไป แต่ก่อนอื่นเราจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของเงินสำรองของธนาคารพาณิชย์และเงินฝากของธนาคารพาณิชย์เสียก่อน

เงินสดสำรอง (cash reserve) หมายถึง เงินสดซึ่งประกอบด้วยธนบัตรและเหรียญกษาปณ์กับเงินฝากกระแสรายวันในระบบธนาคารพาณิชย์ หรือหมายถึงเงินสดสำรองขั้นที่ 1 นั้นเอง เงินสดสำรองนี้แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. **เงินสดสำรองตามกฎหมาย (Legal Reserve)** คือเงินที่ธนาคารกลางกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงไว้ตามกฎหมายเป็นสัดส่วนกับยอดเงินฝาก เพื่อเป็นสภาพคล่องของธนาคารสำหรับไว้จ่ายคืนเมื่อมีผู้ฝากมาขอเบิกถอนคืน และเป็นเครื่องมือทางนโยบายการเงินอย่างหนึ่งของธนาคารกลางที่นำมาใช้เพื่อควบคุมภาวะการเงินของประเทศ โดยการเพิ่มหรือลดอัตราเงินสดสำรองตามกฎหมาย เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์มีเงินเหลือที่จะนำออกให้กู้ยืมมากหรือน้อยตามความเหมาะสม

2. **เงินสดสำรองเพื่อการดำเนินงาน (Working Reserve)** เงินสำรองส่วนนี้ธนาคารพาณิชย์แต่ละแห่งจะทำการสำรองไว้เองเพื่อเป็นสภาพคล่องสำหรับการเบิกถอนของลูกค้าและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของธนาคารเองโดยที่กฎหมายไม่ได้กำหนด โดยปกติเงินสำรองเพื่อดำเนินการจะประกอบด้วย เงินสด เงินฝากในธนาคารอื่น เงินสดในระหว่างเรียกเก็บและเงินฝากธนาคารกลางส่วนที่เกินกว่าเงินสำรองตามกฎหมาย

นอกจากเงินสดสำรองตามกฎหมายและเงินสดสำรองเพื่อการดำเนินงานแล้วยังมีรายการเงินสดสำรองอีกประเภทหนึ่งคือ เงินสดสำรองส่วนเกิน ซึ่งมีความสำคัญมาก

เพราะเป็นเงินส่วนที่ธนาคารพาณิชย์สามารถนำไปให้กู้ยืมหรือลงทุนได้ จึงมักมีผลต่อนโยบายการเงินและพฤติกรรมของธนาคารพาณิชย์นั้น ๆ

เงินสดสำรองส่วนเกิน (Excess Reserve) คือเงินสดทั้งสิ้น (total reserve) ของธนาคารหลังจากหักจำนวนเงินสดสำรองตามกฎหมายแล้ว

$$TR = LR + ER$$

$$\text{หรือ } ER = TR - LR$$

โดยทั่ว ๆ ไปในทางปฏิบัติ ธนาคารพาณิชย์มักจะนำเงินสดไปฝากไว้ที่ธนาคารกลาง ในยอดเงินที่เกินกว่าจำนวนที่ต้องสำรองไว้ตามกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อความคล่องตัวในการดำเนินงานหักกลบลบหนี้ระหว่างธนาคารหรืออื่น ๆ ดังนั้น เงินฝากของธนาคารพาณิชย์ที่มีอยู่กับธนาคารกลางจึงแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งคือ จำนวนที่ธนาคารพาณิชย์ต้องสำรองไว้ตามกฎหมายอีกส่วนหนึ่งคือ ส่วนที่เกินกว่าจำนวนเงินสดสำรองที่ต้องบังคับหรือเงินสดสำรองส่วนเกิน นั่นเอง

ฉะนั้น เงินสดสำรองส่วนเกินจึงมีปรากฏอยู่ทั้งในธนาคารพาณิชย์และธนาคารกลาง ซึ่งเป็นเงินที่ธนาคารพาณิชย์สามารถนำเอาไปสร้างเงินฝากได้โดยเงินฝากของระบบธนาคารพาณิชย์มี 2 ประเภทคือ

1. **เงินฝากขั้นต้น (Primary Deposit)** คือเงินฝากที่เข้าสู่ระบบธนาคารเป็นครั้งแรก ได้แก่เงินสด (ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์) ที่มีผู้นำมาฝากเข้าบัญชีธนาคารพาณิชย์ เงินฝากขั้นต้นจะไม่มีผลทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลง เพราะเป็นเพียงการโอนเงินตราในมือประชาชนไปเป็นเงินฝากกระแสรายวันกับธนาคารพาณิชย์เท่านั้น ยกเว้นในกรณีที่นำเงินตราไปฝากเข้าบัญชีประจำหรือออมทรัพย์ แม้ว่าปริมาณเงินแบบกว้างจะไม่เปลี่ยนแปลงแต่จะมีผลทำให้ปริมาณเงินแบบแคบลดลงได้

2. **เงินฝากขั้นสองหรือเงินฝากต่อเนื่อง (Secondary deposit or Derivative deposit)** คือเงินฝากที่ระบบธนาคารพาณิชย์สร้างขึ้น โดยการให้ลูกค้ากู้ยืมเงินและลูกค้านำเงินนั้นกลับเข้าไปฝากในระบบธนาคารอีก ซึ่งจะมีผลทำให้ปริมาณเงินในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น

ขบวนการสร้างเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ (The Process of Expansion)

ในการสร้างเงินฝากของธนาคารพาณิชย์จะมีความแตกต่างกันระหว่างการสร้างเงินของธนาคารพาณิชย์เพียงแห่งเดียวกับการสร้างเงินของธนาคารพาณิชย์ทั้งระบบ กล่าวคือ ถ้าพิจารณาธนาคารพาณิชย์เพียงแห่งเดียว เงินฝากที่ธนาคารพาณิชย์สร้างขึ้นโดยการให้ลูกค้า กู้ยืมในรูปของเงินฝากกระแสรายวัน จะมีผลทำให้ปริมาณเงินฝากเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนเท่าที่เงินสดสำรองส่วนเกินของธนาคารพาณิชย์แห่งนั้นมีอยู่ แต่ถ้าพิจารณาธนาคารพาณิชย์ทั้งระบบ เงินฝากที่สร้างขึ้นโดยธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่งให้แก่ผู้กู้ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของเงินฝากกระแสรายวันหรือเงินสดก็ตาม จะถูกโอนต่อไปยังธนาคารอื่นในรูปของเงินฝาก ทำให้ปริมาณเงินฝากทั้งหมดของระบบธนาคารเปลี่ยนแปลงเป็นทวีคูณ

การสร้างเงินของธนาคารพาณิชย์ สามารถอธิบายได้ด้วยงบดุลดังตัวอย่างข้างล่าง

การสร้างเงินของธนาคารเดี่ยว

สมมติให้ธนาคาร ก. ได้รับเงินฝากจากลูกค้า 1,000 บาท งบดุลของธนาคารจะมีรายการสินทรัพย์และหนี้สิน ดังนี้

ธนาคาร ก.			
สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสด	1,000	เงินฝาก	1,000
	<u>1,000</u>		<u>1,000</u>

เมื่อธนาคารได้รับเงินฝาก ธนาคารจะต้องดำรงเงินสดไว้ตามอัตราที่กฎหมายกำหนด สมมติว่าอัตราเงินสดสำรองตามกฎหมายเท่ากับ 20 เปอร์เซ็นต์ของเงินฝาก ดังนั้นธนาคาร ก. จึงต้องดำรงเงินสดสำรองตามกฎหมายไว้ 200 บาท ส่วนที่เหลืออีก 800 บาท จะเป็นเงินสดสำรองส่วนเกิน ที่ธนาคาร ก. สามารถนำไปแสวงหากำไรโดยการนำไปลงทุนซื้อหลักทรัพย์หรือให้ลูกค้ากู้ยืมได้ งบดุลของธนาคาร ก. หลังจากให้กู้ยืมแล้วจะเป็นดังนี้

ธนาคาร ก.

สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสด	200	เงินฝาก	1,000
เงินกู้	<u>800</u>		<u> </u>
	<u>1,000</u>		<u>1,000</u>

เมื่อลูกค้ากู้เงินจากธนาคาร ก.ไปแล้ว ลูกค้าอาจชำระหนี้คืนแก่เจ้าหนี้โดยการเขียนเช็คส่งจ่ายให้เจ้าหนี้ ซึ่งเจ้าหนี้จะนำเช็คนั้นไปเข้าบัญชีธนาคารของตน ธนาคาร ก. จึงต้องจ่ายเงินสดให้ธนาคาร ข. ซึ่งเป็นธนาคารของเจ้าหนี้ของลูกค้า ดังนั้น ธนาคาร ก. จะเหลือเงินสดเพียงแค่ 200 บาท ซึ่งเป็นเงินสดตามกฎหมาย ธนาคาร ก. จึงไม่สามารถสร้างเงินฝากต่อไปได้ ยกเว้นแต่จะมีผู้นำเงินสดมาฝากธนาคารเพิ่มขึ้น

ธนาคารพาณิชย์เพียงแห่งเดียว จึงมีอำนาจสร้างเงินได้ในขอบเขตจำกัด กล่าวคือ สามารถสร้างเงินได้ ไม่เกินเงินสดสำรองส่วนเกินที่มีอยู่

การสร้างเงินของธนาคารพาณิชย์ทั้งระบบ

ถ้าพิจารณาธนาคารพาณิชย์ทั้งระบบ จะสามารถสร้างเงินฝากได้เป็นทวีคูณ เพราะเงินกู้ยืมหรือเงินลงทุนที่ธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่งให้ลูกค้ากู้ยืมหรือลงทุนไปนั้น จะกลายเป็นเงินฝากของธนาคารพาณิชย์อีกแห่งหนึ่ง ทำให้ธนาคารพาณิชย์แห่งนั้นมีเงินสดสำรองเพิ่มขึ้น เท่ากับเงินสดที่ธนาคารอื่นต้องสูญเสียไป และทำให้ธนาคารพาณิชย์แห่งนั้นสามารถสร้างเงินฝากต่อไปได้อีก ด้วยวิธีดังกล่าวนี้ ทำให้ระบบธนาคารสามารถสร้างเงินฝากได้เป็นหลายเท่าของเงินฝากที่แท้จริง จากตัวอย่างเดิมที่กล่าวมาแล้วนั้น สมมุติต่อไปว่า เงิน 800 บาทที่ลูกค้าของธนาคาร ก. นำไปชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ นั่น เจ้าหนี้นำไปฝากต่อที่ธนาคาร ข. ซึ่งเงินฝาก 800 บาท ที่ธนาคาร ข. นี้เรียกว่าเงินฝากขั้น 2 หรือเงินฝากต่อเนื่องที่สร้างโดยธนาคาร ก. นั้นเอง งบดุลของธนาคาร ข. สามารถแสดงได้ดังนี้

ธนาคาร ข.			
สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสด	800	เงินฝาก	800
	—		—
	<u>800</u>		<u>800</u>

ในทำนองเดียวกัน เมื่อธนาคาร ข. ได้รับเงินฝากเพิ่มขึ้น ธนาคาร ข. จะต้องดำรงเงินสดสำรองไว้ตามกฎหมาย 20 เปอร์เซ็นต์ของเงินฝากซึ่งเท่ากับ 160 บาท ส่วนที่เหลือ 640 บาท คือเงินสดสำรองส่วนเกิน ที่ธนาคาร ข. สามารถนำไปให้กู้ยืมและลงทุนเพื่อหารายได้ให้แก่ธนาคาร ดังนั้น งบดุลของธนาคาร ข. จะกลายเป็น

ธนาคาร ข.			
สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสำรอง	160	เงินฝาก	800
เงินลงทุน	<u>640</u>		—
	<u>800</u>		<u>800</u>

เมื่อธนาคาร ข. นำเงินไปลงทุน 640 บาท ผู้ขายหลักทรัพย์ที่ได้รับเงินจากธนาคาร 640 บาท อาจโอนต่อไปยังธนาคารอื่นอีก ซึ่งสมมุติว่าเป็นธนาคาร ค. ดังนั้น ธนาคาร ค. จึงนำเงินสดสำรองส่วนเกินที่เหลือไปให้กู้ยืมและลงทุนต่อไปได้อีกขบวนการที่ระบบธนาคารพาณิชย์สามารถสร้างเงินฝากได้นี้ จะดำเนินต่อไปเรื่อยๆ ยังธนาคาร ง. ธนาคาร จ. ฯลฯ ตราบดีที่ธนาคารใดธนาคารหนึ่งยังมีเงินสดสำรองส่วนเกินเหลืออยู่ การสร้างเงินฝากของระบบธนาคารดังกล่าวนี้จะสิ้นสุดลงต่อเมื่อเงินสดสำรองส่วนเกินกลายเป็นเงินฝากทั้งหมด

ตารางที่ 5.4 แสดงการขยายเครดิตและการสร้างเงินฝากของธนาคาร 10 แห่ง ซึ่งเริ่มจากเงินฝากขั้นต้น 1,000 บาท ที่ธนาคารแห่งแรก และเมื่อธนาคารแห่งแรกให้กู้ 800 บาท

ก็จะกลายเป็นเงินฝากที่สร้างขึ้นในธนาคารที่ 2 โดยแต่ละธนาคารจะต้องดำรงเงินสดสำรองไว้ตามกฎหมาย 20 เปอร์เซ็นต์ของเงินฝากเสมอ แล้วจึงนำเงินสดสำรองส่วนเกินที่เหลือไปให้กู้หรือลงทุนต่อไป トラบเท่าที่ขบวนการสร้างเงินดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ จำนวนเงินฝากที่แต่ละธนาคารได้รับและจำนวนที่แต่ละธนาคารให้กู้ จะมีขนาดเล็กลง ๆ ทุกทีจนกว่าเงินสำรอง 1,000 บาทจะกลายเป็นเงินสำรองตามกฎหมายที่ธนาคารแต่ละแห่งทั้งหมด

ตารางที่ 5.4
แสดงการสร้างเงินฝากของธนาคารพาณิชย์^{7/}

ธนาคารที่	เงินฝาก	เงินให้กู้ยืมและลงทุน	เงินสำรองตามกฎหมาย*
1	1,000.00	800.00	200.00
2	800.00	640.00	160.00
3	640.00	512.00	128.00
4	512.00	409.00	102.40
5	409.60	327.70	81.90
6	327.70	262.20	65.50
7	262.20	209.80	52.40
8	209.80	167.80	42.00
9	167.80	134.20	33.60
10	<u>134.20</u>	<u>107.40</u>	<u>26.80</u>
รวม 10 ธนาคาร	4,463.30	3,570.70	892.60
ธนาคารที่เหลือ	<u>536.70</u>	<u>429.30</u>	<u>107.40</u>
รวมทุกธนาคาร	<u><u>5,000.00</u></u>	<u><u>4,000.00</u></u>	<u><u>1,000.00</u></u>

*สมมติให้เงินสดสำรองตามกฎหมายเท่ากับ 20 เปอร์เซ็นต์ของยอดเงินฝาก

^{7/} Colin Campbell and Rosemary Campbell, *An Introduction to Money and Banking* (III : The Dryden Press, 1975) P. 167.

จากตัวอย่างในตาราง ระบบธนาคารพาณิชย์จะสร้างเงินได้มากที่สุดเท่ากับ 5,000 บาท และสามารถขยายเงินกู้หรือลงทุนได้มากที่สุดเป็นจำนวนเท่ากับ การสร้างเงินฝากหักด้วยจำนวนเงินสำรองที่ดำรงตามกฎหมายคือ 4,000 บาท

จะเห็นได้ว่าตัวที่กำหนดเงินฝากที่เพิ่มขึ้นในแต่ละธนาคารคือ อัตราเงินสดสำรองตามกฎหมาย เพราะเงินฝากที่เพิ่มขึ้นในธนาคารแห่งต่อไปขึ้นอยู่กับเงินสดสำรองส่วนที่เกินธนาคารพาณิชย์แห่งก่อนมีอยู่ และเงินสดสำรองส่วนเกินก็คือ เงินสดสำรองที่เหลือจากการดำรงไว้ตามกฎหมายนั่นเอง

การสร้างเงินของระบบธนาคารพาณิชย์ สามารถคำนวณได้จากสูตรข้างล่างนี้

$$\Delta D = \frac{\Delta R}{r}$$

โดยกำหนดให้ D คือ ปริมาณเงินฝาก
R คือ เงินสำรองของธนาคาร หรือเงินฝากที่เกิดขึ้นครั้งแรก
r คือ อัตราเงินสดสำรองตามกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม การใช้สูตรดังกล่าวเพื่อคำนวณหาจำนวนเงินที่ระบบธนาคารพาณิชย์สามารถสร้างได้มากที่สุดนั้นต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขดังต่อไปนี้ คือ

1. ระบบธนาคารพาณิชย์มีการให้กู้ยืมเต็มที่ (fully loaned up) หมายถึง ธนาคารพาณิชย์แต่ละแห่งจะนำเงินสำรองส่วนเกินออกให้กู้หรือลงทุนจนไม่มีเงินสดสำรองส่วนเกินเหลืออยู่ในระบบธนาคารอีกเลย
2. ไม่มีการเปลี่ยนแปลงการถือเงินสดในมือประชาชน (no cash drain) หมายถึง เงินให้กู้ยืมหรือลงทุนจากธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่งจะเข้าสู่ธนาคารแห่งอื่นต่อไปทั้งจำนวน โดยไม่รั่วไหลไปอยู่ในรูปของเงินสดในมือประชาชน
3. มีผู้ต้องการกู้ยืมหรือขายหลักทรัพย์ให้กับธนาคารพาณิชย์อยู่เสมอ และผู้กู้หรือผู้ขายหลักทรัพย์ต้องถอนเงินไปใช้เต็มที่

ขบวนการทำลายเงินฝาก (The Process of Contraction)

การทำลายเงินฝากมีลักษณะตรงกันข้ามกับการสร้างเงินฝาก กล่าวคือ ระบบธนาคารพาณิชย์จะสร้างเงินฝากได้โดยวิธีให้กู้ยืมหรือลงทุนซื้อหลักทรัพย์ เมื่อมีเงินฝากเพิ่มขึ้นในระบบธนาคาร โดยใช้เงินสดสำรองส่วนเกินเป็นฐานในการสร้างเงินฝาก ถ้าเงินสดสำรองส่วนเกินเพิ่มขึ้น ระบบธนาคารก็สามารถขยายเครดิตได้มากขึ้น ในกรณีตรงกันข้าม ระบบธนาคารพาณิชย์สามารถทำลายเงินฝากได้ถ้าเงินฝากในระบบธนาคารลดลง

ในทำนองเดียวกันกับการสร้างเงินฝาก ธนาคารพาณิชย์เพียงแห่งเดียวสามารถทำลายเงินฝาก หรือทำให้ปริมาณเงินฝากลดลง เพียงเท่ากับจำนวนเงินสดสำรองส่วนเกินที่ลดลงเท่านั้น แต่ธนาคารพาณิชย์ทั้งระบบสามารถทำลายเงินฝากได้เป็นทวีคูณของเงินฝากที่ลดลงครั้งแรกในระบบธนาคาร ดังอธิบายได้จากงบดุลของธนาคาร

สมมติว่า งบดุลของธนาคาร ก. ก่อนจ่ายเงินคืนตามคำสั่งลูกค้าเป็นดังนี้

ธนาคาร ก.			
สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสดสำรอง	200	เงินฝาก	1,000
เงินกู้	800		

เมื่อลูกค้าต้องการถอนเงินฝากคืน 1,000 บาท การทำลายเงินฝากธนาคาร ก. จะเริ่มจากการที่ธนาคาร ก. เสียเงินฝากไป 1,000 บาท ทำให้เงินสดสำรองตามกฎหมายและเงินสดสำรองส่วนเกินลดลงเท่ากับ 200 บาท และ 800 บาท ตามลำดับ เมื่อเงินสดสำรองส่วนเกินลดลง ธนาคาร ก. จึงต้องเรียกเงินกู้ยืมคืนหรือขายหลักทรัพย์เพื่อให้ได้เงินมาชดเชยเงินฝากที่ลดลง

สมมติธนาคาร ก. ดึงเงินกู้ยืมคืนจากนายดำ 800 บาท เพื่อจะได้รวมกับเงินสดสำรองตามกฎหมายที่ลดลงอีก 200 บาท แล้วธนาคาร ก. ก็สามารถชำระคืนเงินฝากได้ 1,000 บาท งบดุลของธนาคาร ก. จะเป็นดังนี้

ธนาคาร ก.

สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสด	- 1,000	เงินฝาก	- 1,000

เมื่อนายดำ ถูกเรียกคืนจากธนาคาร ก. 800 บาท นายดำไม่มีเงินจึงต้องไปดึงเงินออมคืนจากธนาคารของตน ซึ่งสมมุติว่าเป็นธนาคาร ข. ทางด้านธนาคาร ข. ไม่มีเงินสดสำรองส่วนเกินเหลืออยู่เลย มีเพียงเงินสดสำรองตามกฎหมาย 160 บาท ดังนั้น เมื่อถูกทำลายเงินฝากไป 800 บาท จึงต้องขายหลักทรัพย์ให้กับนายแดงเท่ากับ 640 บาท ซึ่งมีผลทำให้งบดุลของธนาคาร ข. เป็นดังนี้

ธนาคาร ข.

สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสำรอง	- 160	เงินฝาก	- 800
เงินลงทุน	- 640		

นายแดงซื้อหลักทรัพย์จากธนาคาร ข. จึงต้องจ่ายชำระค่าหลักทรัพย์โดยไปถอนเงินจากธนาคาร ค. 640 บาท ซึ่งเป็นผลทำให้ธนาคาร ค. ถูกทำลายเงินฝากลงไปอีก 640 บาท ธนาคาร ค. จึงต้องเรียกเงินกู้คืนอีก 512 บาท จากลูกค้าคนอื่นต่อไป เพราะธนาคาร ค. มีเงินสดสำรองตามกฎหมายลดลงเพียง 128 บาท งบดุลของธนาคาร ค. เมื่อถูกทำลายเงินฝากจะปรากฏดังนี้

ธนาคาร ค.

สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสำรอง	- 128	เงินฝาก	- 640
เงินกู้	- 512		

ขบวนการที่ระบบธนาคารพาณิชย์ทำลายเงินฝากจะดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ ยังธนาคาร ง. ธนาคาร จ. ฯลฯ ตราบใดที่เงินสดสำรองส่วนเกินยังคงลดลงอันเนื่องมาจากการทำลายเงินฝาก ซึ่งถ้ารวมยอดเงินฝากที่ถูกทำลายโดยระบบธนาคารพาณิชย์ที่มีอัตราเงินสด

สำรองตามกฎหมาย 20 เปอร์เซ็นต์แล้ว จะพบว่าปริมาณเงินฝากจะลดเป็น 5,000 บาท เงินสดสำรองตามกฎหมายลดลงเท่ากับ 1,000 บาท และสามารถลดปริมาณการให้กู้ยืมหรือขายหลักทรัพย์ลงเป็นจำนวน 4,000 บาท หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ระบบธนาคารพาณิชย์สามารถทำลายเงินฝากได้เป็นทวีคูณถึง 5 เท่าของเงินฝากที่ลดลงครั้งแรกในระบบธนาคาร ซึ่งเราอาจคำนวณได้จากสูตร $\Delta D = \frac{\Delta R}{r}$ เช่นเดียวกับการสร้างเงินฝากนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ระบบธนาคารพาณิชย์จะสามารถทำลายเงินฝากได้มากถึง $\frac{1}{r}$ เท่าต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. ระบบธนาคารพาณิชย์มีการให้กู้ยืมเต็มที่ จนไม่มีเงินสดสำรองส่วนเกินเหลืออยู่ในธนาคารเลย
2. ไม่มีการเปลี่ยนแปลงการถือเงินสดในมือประชาชน กล่าวคือ เงินที่ผู้กู้ยืมนำมาชำระคืนหรือผู้ลงทุนนำมาชำระค่าหลักทรัพย์ให้กับธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่ง จะต้องนำมาจากธนาคารพาณิชย์อีกแห่งหนึ่งเสมอโดยไม่ได้ดึงไปจากเงินสดในมือประชาชน
3. มีผู้ต้องการซื้อหลักทรัพย์จากธนาคารพาณิชย์อยู่เสมอ นอกจากนี้ลูกค้าเงินกู้ธนาคารต้องนำเงินไปชำระหนี้คืนธนาคารทันทีที่ผูกทวง

จากหลักการสร้างและทำลายเงินฝากของระบบธนาคารดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่า แม้ธนาคารพาณิชย์เพียงแห่งเดียวจะไม่สามารถสร้างหรือทำลายเงินฝากได้เป็นทวีคูณ แต่ธนาคารพาณิชย์ทั้งระบบสามารถสร้างหรือทำลายเงินฝากได้เป็นทวีคูณโดยจะมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่กำหนด

ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย

กิจการธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยเกิดขึ้นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นสมัยที่ประเทศไทยเริ่มทำการค้ากับต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศทางตะวันตก เมื่อการค้าระหว่างประเทศเจริญก้าวหน้าขึ้น พ่อค้าชาวตะวันตกจึงเริ่มนำวิธีการธนาคารมาใช้ในประเทศไทย เพื่ออำนวยความสะดวกและส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ธนาคารที่ตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกคือ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ของอังกฤษในปี พ.ศ. 2431 และต่อมาก็มีสาขาธนาคารจากต่างประเทศตั้งขึ้นอีก 2 แห่งคือ ธนาคารชาร์เตอร์ใน

ปี พ.ศ. 2437 และธนาคารอินโดจีนในปี พ.ศ. 2440 ตามลำดับ

เมื่อการค้าระหว่างประเทศเจริญเติบโตขึ้น พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย จึงทรงพระดำริที่จะจัดตั้งธนาคารขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2447 โดยทรงเรียกว่า “บุคคลภัย” ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2449 ได้เปลี่ยนเป็น “แบงค์” ใช้ชื่อว่า บริษัท แบงค์สยามกัมมาจุลทุน จำกัด และเปลี่ยนเป็น ธนาคารไทยพาณิชย์ ในปี พ.ศ. 2482

หลังจากนั้น ธนาคารพาณิชย์ในประเทศได้เปิดกิจการขึ้นหลายแห่ง ทั้งของคนไทยและสาขาธนาคารจากต่างประเทศ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับการค้าระหว่างประเทศไทยโดยเฉพาะพ่อค้าในกลุ่มเดียวกัน

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยได้ประกาศสงครามกับประเทศในยุโรปและสหรัฐอเมริกา ธนาคารพาณิชย์ที่เป็นสาขาธนาคารต่างประเทศของยุโรปและสหรัฐอเมริกาจึงต้องถูกปิดกิจการไปชั่วคราว การค้าต่างประเทศเปลี่ยนจากการค้ากับประเทศตะวันตกมาเป็นการค้ากับประเทศในเอเชีย โดยเฉพาะกับประเทศญี่ปุ่น ดังนั้น หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงได้มีการจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ของคนไทยมากขึ้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2505 รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ขึ้น เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์ดำเนินงานตามมาตรฐานของธนาคารพาณิชย์ในยุโรป และจำกัดการเปิดธนาคารพาณิชย์ และต่อมารัฐบาลได้แก้ไขพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2522 อีกครั้งหนึ่งเพื่อลดการผูกขาดในกิจการธนาคารพาณิชย์ โดยพยายามให้ธนาคารพาณิชย์กระจายหุ้นเพื่อให้เป็นบริษัทมหาชนมากขึ้น กล่าวคือ ทุกธนาคารต้องมีผู้ถือหุ้นรายย่อยอย่างน้อย 250 ราย โดยแต่ละรายจะมีสิทธิถือหุ้นได้ไม่เกินร้อยละ 0.5 ของจำนวนหุ้นที่จำหน่ายได้ทั้งหมด และมูลค่าหุ้นของผู้ถือหุ้นรายย่อยเหล่านี้ รวมกันแล้วต้องเกินกว่าร้อยละ 50 ของมูลค่าหุ้นทั้งหมด

ปัจจุบัน ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยซึ่งเป็นระบบธนาคารสาขามีจำนวนทั้งสิ้น 30 ธนาคาร เป็นธนาคารไทย 16 ธนาคาร และธนาคารที่เป็นสาขาธนาคารจากต่างประเทศอีก 14 ธนาคาร

รายชื่อหนังสือค้นคว้าเพิ่มเติม

- ปัญญา อุดมระติ. การธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยเน้นกรณีการศึกษาบริหารเงินทุนของธนาคารพาณิชย์ วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. คณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517. บทที่ 13.
- ประยูร จินดาประดิษฐ์. การธนาคารพาณิชย์ การดำเนินงาน และการบัญชี. กรุงเทพมหานคร: แผนกการพิมพ์ บริษัท บพิช จำกัด, 2512. บทที่ 3, 4, 5, 13 และ 16.
- เรียงชัย มะระกานนท์. การเงินและการธนาคารในประเทศไทยพร้อมด้วยภาคทฤษฎี กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521. บทที่ 5-7.
- Campbell, Colon D. and Campbell Rosemary G. **An Introduction to Money and Banking.** 2nd. ed. Ill: The Dryden Press, 1975. Chap 6, 8-9.
- Chandler, L.V. and Goldfeld, S.M. **The Economics of Money and Banking.** 7th. ed. New York: Harper and Row, Publishers, Inc., 1977. chap. 5-6.
- Kent, Raymond P. **Money and Banking.** 6th. ed. Ill : The Dryden Press, 1972. chap.
- Lockett, Dudley G. **Money and Banking.** 3th. ed. Japan : McGraw-Hill Inc., 1984. chap. 2, 11, 12.
- Pritchard, Leland J. **Money and Banking.** 2nd. ed. New York: Houghton Mifflin Company, 1964. chap. 5, 6, 7, 9.